

KRITIKA iliti Zagubljeni ljubavni trud

PREMIJERE
RAZGOVOR
TEMAT
FESTIVAL
S POVODOM
NOVO O
STAROM

MEĐUNARODNA
SCENA

ESEJ **Realnost, virtualna realnost
i noćni sati oduzeti od sna**

VOX HISTRIONIS
NOVE KNJIGE
DRAMA

Sjedim pred računalom pred kojim provodim, buljeći u zaslon, najveći dio dana. Sada se već i najveći dio rada na nečemu odvija uglavnom na računalu. (Priprema "projekata", bile to kazališne predstave, radijske emisije, filmovi, a da ne spominjemo pisanje tekstova za novine, računala pa onda osobna i službena korespondencija, plaćanje računa i velik dio kupovanja također. To više nije "virtualni svijet", to sve više postaje stvarni svijet.) Ako je medij doista poruka, a sve je manje razloga vjerovati da nije, onda i moja "zbunjenost" ima svoje dužno opravdanje. Naime, sjedim u sobi čiji su zidovi još uvijek pretrpani nekim čudnim predmetima koji su se zvali knjige. Te tisuće knjige koje sam sakupio tijekom života uvijek me prate i budim se svake noći, iskradam se iz kreveta, pazeci da nikoga ne probudim, te nekoliko noćnih sati posvećujem svojim nijemim pratiocima. Kada "pukne zora", evo me već pred "zaslonom računala" i "radim"...

Ni o jednom umjetničkom fenomenu ne govori se tako maglovito, tako frazerski nejasno kao baš o kazalištu... Kod kazališne se umjetnosti gotovo nitko nije ni potrudio da postavi temelj za svaku diskusiju, tj. da jasno odredi, u čemu je specifičnost kazališnog stvaralačkog materijala.

Branko Gavella, 1950.

**Pokušaj sprječavanja mogućih
nesporazuma – preduhitraji**

Da bismo spriječili moguće nesporazume, moram navesti nekoliko napomena. Ovaj je tekst opis onoga što se o jednoj kazališnoj predstavi može saznati koristeći se samo medijem Interneta. Radi se o predstavi *Gospoda Glembajevi* (2007.) Miroslava Krleža Hrvatskoga narodnoga kazališta Ivana pl. Zajca iz Rijeke u režiji Branka Brezovca i kako se ta predstava najavljivala (opet je moje iskustvo tih najava teklo preko Interneta) kao "događaj sezone", želio sam nešto više saznati o njoj. Živim u Austriji i bio sam upućen samo na ono što sam preko raznih, meni dostupnih web stranica mogao saznati. To je i tema teksta: kakav dojam i podatke o nečemu (u ovom slučaju o konkretnoj kazališnoj predstavi) može dobiti netko iz ovoga (doista) ograničenog (ali sve nametljivijeg) izvora.

U ovom tekstu ne radi se o kritici konkretne predstava (koju u samom kazalištu nisam vidio; imao sam priliku na portalu www.dnevnik.hr vidjeti snimku posljednjih 30 minuta predstave, ali o tome kasnije) ni o komentaru

ru rada redatelja Brezovca (čiju ni jednu predstavu nisam vidio, a čitao sam da predaje na zagrebačkoj Akademiji dramske umjetnosti nešto pod naslovom "Suvremena inovativna režija", čije značenje, moram priznati, nisam još uspio dokučiti). Kazalište u Rijeci pomalo mi je poznato, a nešto znam (ili si bar to utvaram) i o Krleži i njegovim "Glembajevima" – iako mi se sve se više čini da je to potpuno svejedno. Gostujuću nositeljicu jedne od glavnih ženskih uloga komada, Severinu Vučković, znam po samo dvjema njezinim pjesmama (jedna je o nekoj djevojci sa sela, a druga je pjesma koja je predstavljala Hrvatsku na Euroviziji; kako to nije moj tip glazbe, ne bih ulazio u komentare tih pjesama i bez ikakve primisli dopuštam da se to sviđa i da ima velikog uspjeha) i po domaće-javnim filmskim uratkom koji me više dojmio bezbrojnim manje-više nebuloznim komentarima nego svojom vrijednosti. To su polazne pretpostavke i ja ih navodim samo radi jasnoće i mogućih ograničenja koje moj daljnji opis može imati.

U tekstu ću obraditi samo osvrte, kritike, pisanja, komentare i ne znam kako bi se sve to nazvalo, koje sam čitao nakon premijere (ili kako se to veoma zgodno najavljivalo – 3!!! premijere; *première*, fr. = prvi) 13. do 17. ožujka 2007. Pratio sam 9 web stranica: (<http://www.slobodnadalmacija.hr>, <http://www.jutarnji.hr>, <http://www.vecernji.hr>, www.dnevnik.hr, <http://www.radio101.hr>, <http://www.24sata.hr>, <http://www.nacional.hr>, <http://www.hnk-zajc.hr>, <http://www.index.hr>). Radi preglednosti neću u daljnjem tekstu za svaki citat navoditi izvore koji se mogu vrlo lako provjeriti.

Priprema

O predstavi se govorilo i pisalo već davno prije njezina uprizorenja. Zbog raznih razloga odgovadala se nekoliko puta, a u međuvremenu je već spomenuti filmić buduće "Barunice" podigao interes "kazališne publike" do najvišeg nivoa. Odivjale su se i "stručne" diskusije o glumi, tko sve smije glumiti i zašto netko smije, a netko ne.

Ovako sa strane, primjećuje se da se hrvatsko kazalište uspješno uključilo u "marketinške promidžbe" i da se ne libi privući i publiku koja se inače teško odlučuje za posjet kazalištu.

Severina Vučković, Mislav Čavajda

Naravno da je za tu namjenu Severina, zbog već spomenutog, bila najbolji "mamac" i slijedeći tu ideju, o samoj predstavi i radu na njoj najmanje se govorilo, odnosno kako se to često moglo naći na internetskim stranicama, "rad na predstavi odvijao se iza zatvorenih vrata". Ta "tajnovitost" povećavala je zanimanje za samu predstavu – tako reći, predstava u predstavi.

Iznimno se puno pisalo o količini novca uloženog u ovu predstavu i, naravno, o honorarima kako za samu Severinu, tako i za ostali dio autorskog tima. Zapravo,

koliko je sredstava uloženo i kako je sve to raspoređeno, nije nikada potvrđeno. Bitno je očigledno bilo da se o tome piše i da, u sredini u kojoj se stalno govori da za "kulturu" nedostaju sredstva, svi ostanu začuđeni kada vide o kolikom se tu novcu radi. Tvorci predstave, u želji da razobličje jedno "tajkunsko", korumpirano društvo, i sami padaju u klopku nejasnih novčanih odnosa.

"Kontroverzno"

Na jednoj webstranici (Wikipedia) stoji da u današnjem jeziku pridjev "kontroverzan" ima "manipulativnu funkciju". U jeziku oglašavanja može se izrazom *kontroverzno sugerirati jedna napeta diskusija koja u stvarnosti uopće nije prisutna. Jednog čitaoca može oznaka djela kao kontroverzna knjiga provocirati na ocjenu da li je ta oznaka dana tom djelu s pravom ili ne. Isto vrijedi i za kontroverzne filmove, muziku ili kazališne komade. Tim podgrijeti skandal pri tome djeluje skoro kao garancija uspjeha.*

Prvo što je upadalo u oči nakon odigrane prve od premijera bio je pojam "kontroverzno" koji se upotrebljavao kada je trebalo reći nešto o redatelju, a i sama je predstava bila tako označavana. (Ne stišava se bura koju je izazvala **kontroverzna predstava** riječkog HNK ili **kontroverzna** Barunica Castelli ili **Kontroverzna predstava** zasigurno će još danima puniti stupce, a **kontroverzna** je baš zato što intendantica Mani Gotovac ide po silii zakona u mirovinu). Inače sam u isto to vrijeme nazlazio i na ove uporabe toga "kontroverznog" pojma: "**Kontroverzni suprug hrvatske** manekenke Nine Morić, Fabrizio Corona priznao..." ili "**kontroverznom poduzetniku** koji se bavi građevinom i prodajom nekretnina, u ponedjeljak je oko 15 sati nepoznata osoba zapalila Mercedes E klase, piše Jutarnji list."

Zašto je suprug **kontroverzan** i zašto je to poduzetnik kojem je zapaljen auto, a još manje zašto je to redatelj predstave, ostaje otvoreno. U svakom slučaju, sigurno je da svi oni imaju uspjeha, suprug manekenku, poduzetnik mercedes E klase, a redatelj sam zajamčen uspjeh.

Konačno predstava

Često se čuje da je jedan od najvažnijih dijelova rada na predstavi odabir glumaca. Izbor pjevačice Severine Vučković se nakon čitanja izvještaja prije, a dojam

ostaje i nakon odigrane predstave, više pojavljuje kao vrsta "gega" ili mamca medijske pozornosti nego kao "kazališno/dramaturški" važan izbor. Nitko se ne bavi pitanjem zašto se redatelj, u inače "nekontroverznoj" podjeli koja zapravo osim ove uloge nikoga ne iznenađuje, odlučuje na to da s Barunicom Castelli napravi iznimku.

Još više čude usporedbe, čak i od same Severine, s kazališnom fikcijom, licem Barunice Castelli i s njezinim životom. U Barunici Castelli vidjeti osobu koja se "vlastitim snagama" bori protiv prepreka života i okrutne okoline, više govori o pomaknutim osjećajima za vrijednosti nego o nečitanju samoga komada koji im je služio kao povod predstave. (Taj Krležin lik ima veze sa Severinim životom, tako smo dobili svojevrsni ready made jer Severina gotovo da ni ne mora govoriti Krležine rečenice nego pričati svoj život.)

Glumački dometi

Svi se slažu da se Severina "sasvim dobro snašla u složenim putanjama Krležina punokrvnog verbalizma"... "Severina je svoj glumački posao odradila s dužnim poštovanjem i u izuzetnoj koncentraciji..." "Gluma je, kako je bilo i očekivano, bila zaista na visokoj razini. Severina se još jednom dokazala kao prava 'osoba za scenu', koja mirne duše može konkurirati školovanim glumicama (ma koliko joj god to neki osporavali). Njezino tumačenje kontroverzne barunice Castelli vrlo je uvjerljivo, nenapadno, sa stilom i, najblaže rečeno, katarzično..." Ili: "Jedna od senzacija predstave, Severina, fantastično izgleda u dekolitiranoj haljini s resama, ali i ništa manje dobro u muškam odijelu s nafuranim ramenima i mišićima na rukama." Neke preciznije analize glume potpuno su izostale.

I o ostalim glumačkim dometima, osim općenitih, kako bi Gavella rekao, "maglovitih, tako frazerski nejasnih" opisa, ništa nisam dobio u pročitanim tekstovima. Jedan se kritičar doduše čudi: *Kako je moguće da s takvim stvaralačkim nervom Brezovec i scenograf Tihomir Milovac stvaraju tako precizne, točne prizore? Kako je moguće da dvadesetak scenskih radnika besprijeckorno funkcionira sa zauzetim ansambлом na pozornici na kojoj se otvaraju i zatvaraju kutije, spuštaju mostovi, prolazi se kroz hladnjak...*

Ostatak ansambla također je pokazao zavidnu fizičku i psihičku spremu za ovaj nimalo lagani projekt. Tu

Damir Orić, Severina Vučković, Galiano Pahor

prvenstveno ističemo Galiana Pahora kao Ignjata Glembaja, te Alena Liverića kao Leona, koji je ženski dio publike oduševio dvadesetominutnom golotinjom na sceni. Njih su dvojica savršeno dočarali komplicirani odnos oca i sina, kao posljedicu brojnih tragedija i kontroverzi te ugledne, ali nesretne obitelji.

To da dvadesetak scenskih radnika besprijeckorno funkcionira ili da ansambl ima zavidnu fizičku i psihičku spremu ili da je Liverić oduševio ženski dio publike dvadesetominutnom golotinjom na sceni očigledno više ne spada u rubriku kazališne kritike.

Krležino i naše vrijeme

Slično nejasno i površno pisanje može se pratiti i u slučajevima uspoređivanja Krležinih Glembajeva s "glembajevštinom" našeg vremena. Kako u jednom osvrtu stoji (potpisano kao "Nacionalova redakcija"; navodim izvor zbog, za mene, neuobičajenog potpisa teksta): *Brezovec je očito htio povući paralelu između tzv. građanskog Zagreba u Krležino doba, zatim u vrijeme*

tzv. zloglasnog socijalizma u kojem je pokojna glumica Ena Begović filmski utjelovila barunicu Castelli, te našeg surovog kapitalizma u kojem na estradi vlada Severina, a u životu razne mafije, tajne službe, pljačke, obračuni i korupcija. Istodobno, ta je paralela izazvala asocijacije na sličnost privatnih života barunice Castelli i njezinih interpretkinja, ali i na tri tipa Glembaja – starog Nacija, zatim inih "samoupravnih" Glembaja te novokomponiranih tajkuna, koji su status u društvu stekli "snažaljivošću", bez obzira radilo se o trgovini oružja ili kupnji firmi za jednu kunu.

Pritom se zaboravlja ili se možda čak ni ne primjećuje da je svaki od navedenih tipova "Glembaja" slučaj za sebe. Svaki taj "tip" proizlazi iz sasvim različitog vremena i odnosa. Meni se ponekad učini da bi bili jako sretni kada bi današnji "Glembajevi" imali sličnost sa Glembajevima Krleže. "Nacionalova redakcija" piše o tzv. "građanskom Zagrebu Krležina doba", o "vremenu tzv. zloglasnog socijalizma" i o dobu "našeg surovog kapitalizma u kojem vladaju"... Ovaj niz takozvanih prevarena, ratnih profitera, mafije i sl. mogao bi se provaliti

unedogled. Ali zašto se Brezovac odlučuje povlačiti "palelu" baš između Krležina "tzv. Zagreba", a za svoju polaznicu nije uzeo, recimo, samo "Glembajeve tzv. zloglasnog socijalizma" ili neke takozvane Glembajeve iz X. stoljeća, kada ih je sasvim sigurno isto tako bilo, ostaje nerazjašnjeno.

Glazbena drama

Temeljna ideja glazbene drame "Gospoda Glembajevi" redatelja Branka Brezovca briljantna je u svojoj jednostavnosti: postaviti Glembajeve kao misu kantanu", piše kritičarka Slobodne Dalmacije. I ostali tekstovi naglašavaju da je riječ o scenskom uprizorenju u kojem glazba igra veoma bitnu ulogu. Na žalost, nitko, pa čak ni navedena kritičarka ne piše ništa o kakvoj se tu vrsti glazbenog izričaja radi (u koliko se ne smatra da je određenje "misa kantana" dovoljno za opis glazbe). Nitko ne piše o odnosu Krležine govorene riječi i one pjevane u ovoj predstavi (preveo je jezik Glembajevih u glazbeni jezik, uspostavio sa skladateljem Marjanom Nekakom izazovan dijalog između riječi i glazbe na pozornici – vrlo mi je teško to zamisliti, kako je on to preveo?). Zašto se nešto pjeva, a nešto ne pjeva? O kojoj se vrsti glazbe tu radi? Nema čak ništa ni o načinu izvođenja te glazbe, a ni o glazbenom sastavu ili barem o instrumentima koji je izvode. Što pjeva Severina, a što ostali sudionici i sl. Kritičarka ostaje dužna i objašnjenje zašto je "ideja briljantna u svojoj jednostavnosti", iako je, mora se priznati, ona bila najopširnija u tretiranju ovog problema.

Vrijeme poslije

Ono što je slijedilo u mojem internetskom praćenju predstave *Gospoda Glembajevi* u Rijeci bila je pojava raznoraznih diskusija, u svim mogućim medijima, koji mi o samoj kazališnoj predstavi nisu kao ni "kritika" (zovimo to tako) ništa rekli. Ali pojavila se galerija lica, javnog i nejavnog života, koja bi i te kako trebala biti sretna da samo malo nalikuje licima Krleže i njegova doba. Pa ta lica (Krležina) barem razgovaraju o Kantu, Euleru, o Salonu d'Automne, o svetom Tomi, o Biedermannu i o Seneki... – da navedem samo neka imena iz prvih nekoliko stranica drame.

Umjesto toga predstava nastavlja živjeti onako kako je i počela – s pojavljivanjem "skandaloznih" pojedinosti. Glumica riječkog kazališta Ivana Savić izjavljuje da je

od Severine dobivala namjerne udarce od kojih ima modrice. Dobiva odmah i zaslužen odgovor: "Masnice su posljedica fizičkog teatra (ne kazališta) Branka Brezovca i svi oni imaju masnice." Nisam siguran misli li "autor" ove izjave ozbiljno ili ne. Ako misli ozbiljno, što onda?...

Nesretna Ivana Savić svojom je nepromišljenom izjavom (u intervjuu tjedniku Arena) odmah izazvala reakcije "kolektiva". Saznajemo da je ona "sljedbenica Sai Babe". Ne znam što je Sai Baba, ali zvuči nekako strašno. Frustrirana je i zato napada Severinu. Ivana Savić izjavljuje da ona bolje pjeva i bolje glumi od Severine i da bi sama bila bolja Barunica Castelli. I upravo se tu Ivana Savić najviše vara jer se upravo o tome o čemu ona govori ni ne radi i potpuno je razumljivo što je frustrirana. Da li se zbog Sai Babe ili nečega drugog poziva na neke pojave o kojima se u ovim događanjima ni ne radi. Kako "kolektiv" uvijek ima pravo, sklon sam prikloniti se njemu i dodati da gospođa Savić ima krivo i sigurno je da ništa ne razumije, kako odnose u kolektivu, tako ni današnje kazalište. O fizičkom teatru Ivana Savić očigledno nema pojma, tu su modrice popratna pojava – možda čak i poželjna, bar tako izgleda.

U jednim novinama, u rubrici koja se izvrsno zove "Kultura i život", saznajemo da izvjesni gospodin, potresen "skandaloznom" i "kontroverznom" novom predstavom Glembajevih, namjerava napustiti Hrvatsku, koju "jako voli" i da će stari/novi život nastaviti u Rimu.

Na jednoj web stranici imao sam priliku odgledati posljednjih 30 minuta predstave. Nakon gledanja te snimke, koja se može nazvati jednostavnom registracijom zbivanja na sceni, ne može se dobiti uvid u samu predstavu. Ipak, ono što se na njoj vidjelo uopće ne odgovara napisima koje sam spominjao. "Misa kantana" to sigurno nije, ali je na sceni vladala velika "gužva" i neprestana galama, glazbena i glumačka. Čemu je ta snimka služila, nikada nisam uspio dokučiti.

Kako dalje?

Nakon svih čitanja, gledanja i razmišljanja, nikako nisam mogao stvoriti sliku o čemu se tu radi. Osim razgovora o lovi, Severini, raznim "kontroverzijama" i skandalima u kojima su sudjelovali razni tipovi za koje nije sigurno gdje spadaju, nije ostalo ništa.

Teško je reći gdje je tome razlog. Što se mene tiče, moram priznati da sam sklon vjerovanju kako doista

nije bitno o čemu se radi, bitno je da se radi, a u zbivanjima oko ove predstave uistinu se puno radilo i puno se toga događalo. Nije mi samo jasno što je tu trebao Krleža.

U pisanju većine naših kritičara ne postoje nego dvije kategorije: to je ona zakukuljena i zamumljena, to je ono trpanje praznih visokoučenih fraza oko jedne apsolutne šupljine, piše Gavella u tekstu iz 1934. godine. Kad bi bar tim kritičarima stajao na raspoloženju neki veliki komparativni materijal, kad već ne mogu donositi neke, recimo, apsolutne ocjene, njihove impresije, bile bi tu tom slučaju bar neko mjerilo za odnos vjernosti onoga što aktualno ocjenjuju prema već drugdje ili prije postignutim rezultatima. Sve bi to bilo naravno još daleko od onog nivoa koji bi kritika imala zauzeti, pa da s pravom preuzme važnu funkciju koja joj je namijenjena u kompleksu kazališnog rada. Još je to uvijek daleko od kritičara koji bi umio osjetljivo svojom aparaturom primanja rekonstruirati kazališni doživljaj...

Radi se o opisu doživljaja jedne predstave i jednog načina rada koji sam dobio na osnovu meni dostupnog medija – Interneta. Sasvim je sigurno da iz toga nisam uspio rekonstruirati kazališni doživljaj, nego sam nakon svega još više zbunjen, ne shvaćajući o čemu se zapravo radi.

Gavella je sam pisao kritike, a kada se gleda malo unatrag, ipak je hrvatska kazališna kritika druge polovine XX. stoljeća bila na zavidnom nivou. Kako ovo nije znanstveni tekst o kritici, neću u njemu spominjati imena i otvarati diskusiju o kazališnoj kritici. Ipak mi je nevjerojatno da je ovo što se pruža na tom nivou.

Ne bih za to stanje optuživao medije u kojima "nema više interesa za kulturu". Danas se često čuje da u Hrvatskoj više nema ni redatelja. Teško je shvatljivo da u jednoj zemlji koja je upravo obilovala izvanrednim kazališnim redateljima najednput redatelj nestanu. Teško je isto tako povjerovati da nestanu i kritičari. Kako je ovo ipak tekst u kojem se radi o "impresiji", nije potrebno dalje ulaziti u te teme, ali sam siguran da se nešto mora dogoditi ako ne želimo da se još više udaljimo od kazališta.

Nakon ovih, nazovimo ih, nesretnih slučajeva oko jedne predstave i njezinih otužnih nastava, osjećam potrebu zamračiti zaslon svojega računala i vratiti se knjigama. Mogu samo reći (iako na prvi pogled izgleda da nisam): I ja sam tamo bio, i medovinu sam pio...

I sve je dobro završilo. Sve je dobro što se dobro svrši... A je li doista gotovo?